

A magyar kisebbség kérdése az ukrán etnopolitikai gondolkodásban

Etnikai-nyelvi meghatározottság

A Szovjetunió felbomlásával az utódállamok eltérő etnikai-nyelvi viszonyokat örököltek meg. Ha Ukrainát és közvetlen szomszédait vesszük, nyilvánvaló, hogy nem homogén nemzetállamokról van szó. Ezekben az országokban a népszámlálási adatok alapján a lakosságnak mintegy 20–25%-a tekinthető kisebbségnek – etnikai hovatartozás tekintetében. Nyelvi vonatkozásban azonban igen eltérő erejű és szerkezetű kisebbségekről van szó, illetve specifikus helyzetet teremt a magát orosz anyanyelvűként, de nem orosz nemzetiségűként identifikálók jelenléte. Oroszországban a legkevésbé számottevő a kisebbségek aránya – itt a legmagasabb az orosz anyanyelvűek részaránya, s nincsenek az országban számarányukat tekintve nagysúlyú kisebbségek. A Belarusz Köztársaság elindult a teljes eloroszosodás felé, itt válik a legerősebben ketté az etnikai hovatartozás és az anyanyelv, a belarusz nyelvet már szinte csak faluhelyen beszélik. Moldova küzd a román és/vagy moldován identitás meghatározásának, szétválaszthatóságának, létjogosultságának problematikájával.

Ukrajna szempontjából a legfontosabb sajátosság, hogy nem kis létszámú etnikumokból adódik össze a saját kisebbsége, hanem egy meghatározó kisebbség, az oroszok teszik ki annak mintegy 80%-át. Az összes többi kisebbség egyenkénti aránya 1% alatti, s összességében (az oroszok nélkül) sem érik el az 5%-ot. A lakosság közel 30%-a az oroszot tartja anyanyelvének, s mindössze 3%-nyian vannak azok, akiknek nem az ukrán és nem az orosz az anyanyelvük, hanem valamely kisebbségi nyelv. A legerősebb a nyelvmegtartás (90% fölött) az oroszok, a magyarok, a krími tatárok és a románok esetében, illetve a másik végponton (20% alatt) a belaruszok, a lengyelek, a németek, a görögök, a zsidók találhatók.

1. táblázat. Ukrajna és a szomszédos szovjet utódállamok etnikai-nyelvi sajátosságai¹

Ország (nép- számlálás éve)	Többség		Orosz anyanyelvű a teljes lakosságból	Kisebbségek		Államnyelv	
				Összesen	1% fölötti kisebbségek		
Oroszország (2002)	79,8%	orosz	92%	20,2%	3,8%	tatórok	Alkotmány (1993): orosz
					2,0%	ukránok	
					1,2%	baskírok	
					1,1%	csuvasok	
Belarusz (1999)	81,2%	belarusz	62,5% (17,5% ukrán)	18,8%	11,4%	oroszok	Nyelvtörvény (1990): belarusz
					3,9%	lengyelek	Nyelvtörvény (1998): belarusz és orosz
					2,4%	ukránok	
Moldova (2004)	75,8% <i>(Transz- isztriával együtt 68,6%)</i>	moldován/ román	11,3% (76,5 moldován/ román) (Moldo- Romanian linguistic identity)	24,2%	8,4% <i>(11,2%)</i>	ukránok	Nyelvtörvény (1989): „latin betűs moldován”
					5,9% <i>(9,4%)</i>	oroszok	Függetlenségi nyilatkozat (1991): román
					4,4% <i>(3,9%)</i>	gagauzok	Alkotmány (1994): „latin betűs moldován”
					2,2% <i>(1,9%)</i>	románok	
					1,9% <i>(2,0%)</i>	bolgárok	
Ukrajna (2001)	77,8%	ukrán	29,6% (67,5% ukrán)	22,2%	17,3%	oroszok	Nyelvtörvény (1989), Alkotmány (1996): ukrán (orosz nyelv különleges státusának elismerése mellett)

¹ Összeállítva az egyes országok statisztikai hivatalainak adatai alapján: <http://www.perepis2002.ru/index.html?id=87>; <http://belstat.gov.by/homep/ru/perepic/main.php>; <http://www.statistica.md/index.php?l=ru/>; <http://www.ukrstat.gov.ua/> (2010. 05. 20.)

2. táblázat. Nemzetiség és anyanyelv összefüggése (Ukrajna, 2001)²

Nemzetiség	Anyanyelv, %			
	nemzetiségének nyelve	ukrán	orosz	egyéb
Orosz	95,9	3,9	–	0,2
Magyar	95,4	3,4	1,0	0,2
Krími tatár	92,0	0,1	6,1	1,8
Román	91,7	6,2	1,5	0,6
Ukrán	85,2	–	14,8	0,0
Gagauz	71,5	3,5	22,7	2,3
Moldován	70,0	10,7	17,6	1,7
Bolgár	64,2	5,0	30,3	0,5
Cigány	44,7	21,1	13,4	20,8
Szlovák	43,9	42,1	1,8	12,2
Belarusz	19,8	17,5	62,5	0,2
Lengyel	12,9	71,0	15,6	0,5
Német	12,2	22,1	64,7	1,0
Görög	6,4	4,8	88,5	0,3
Zsidó	3,1	13,4	83,0	0,5

3. táblázat. A 10%-os arányt meghaladó ukrajnai kisebbségek az egyes megyékben, illetve a Krímben (2001)³

Közigazgatási egység	Nemzetiség	%
Harkiv	Orosz	25,6
Dnyipropetrovszk	Orosz	17,6
Doneck	Orosz	38,2
Csernyivci	Román	12,5
Herszon	Orosz	14,1
Kárpátalja	Magyar	12,1
Krím	Orosz	58,5
	Krími tatár	12,1
Luhanszk	Orosz	39,0
Mikolajiv	Orosz	14,1
Zaporizzsja	Orosz	24,7
Odesza	Orosz	20,7

² A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának hatálya alá eső 13 nemzetiség, valamint az ukránok és a cigányok esetében. Bár a táblázat adatsorait sokszor idézik, azonban a szlovákok nélkül. Ennek oka, hogy a szlovákok anyanyelvi vonatkozás tekintetében az országos összesítésben nem szerepelnek külön tételként. Mivel közel 90%-uk Kárpátalján él, más megyékben pedig olyan alacsony arányban élnek, hogy megint csak az „egyéb” kategória részeként vannak jelen, ezért itt a Kárpátaljára vonatkozó adatokat közöljük. Forrás: <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/zakarpattya/> (2010. 05. 20.)

³ Forrás: <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (2010. 05. 20.)

A 25 közigazgatási területből – 24 megye és 1 autonóm köztársaság – nem érintett 14 megye (a középső országrész, valamint két megye kivételével a nyugati országrész): Cserkaszi, Csernyihiv, Hmelnickij, Ivano-Frankivszk, Kijev, Kirovohrad, Lemberg, Poltava, Rivne, Szumi, Ternopil, Vinnica, Voliny, Zsitomir.

Az érintett megyék a keleti-délkeleti országrész egybefüggő területei, illetve a nyugati országrészben Csernyivci – a történeti Besszarábia és Bukovina része – és Kárpátalja. Az érintett nemzetiségek megyei szinten pedig éppen azok, amelyek a legerősebb nyelvmegtartással bírnak (vö. 2. táblázat). Ennek akkor lehet jelentősége, ha a nyelvhasználati jogok szabályozása tekintetében a 10%-os arányt veszik alapul, így a nevezett nyelvek az egyes régiókban második államnyelvi státust kaphatnának.

Ismeretes, hogy Ukrajna 1995-ben többek között azzal a feltétellel lett az Európa Tanács tagja, hogy ratifikálja a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartáját. Erre 1999 decemberében került sor, a nyelvhasználati jogot a 20%-os határhoz kötve. Nacionalista képviselők beadványa nyomán azonban az ukrán alkotmánybírószak akkor a ratifikációs törvényt hatályon kívül helyezte. 2003-ban Ukrajna ismét ratifikálta a kartát, tisztázatlan helyzetet teremtve: nem mondja meg, mely közigazgatási egységeken belül kell alkalmazni a karta és az azzal összefüggő törvények rendelkezéseit, illetve, hogy hány százalékos arányt kell elérniük az adott régió belül az egyes kisebbségeknek.⁴

Egy 2007-ben a Razumkov Intézet által végzett országos felmérés adatai szerint Ukrajnában az orosz nyelvű polgárok többsége (57%) szeretné, ha az orosz második államnyelve lenne az országnak, minden negyedik (25%) gondolja azt, hogy az államnyelv az ukrán, az oroszoknak pedig regionális szinteken kellene második államnyelvi státuszt kapnia. A jelenlegi helyzet fenntartását az orosz nyelvű polgárok 12%-a támogatja, s mindössze 4%-uk gondolja úgy, hogy az oroszoknak kellene az egyetlen államnyelvnek lennie.⁵

Nemzet, nép, kisebbség

Az ukrán szakirodalom történeti értelemben az etnocentrikus és a politikai nemzetfelfogás képviselőit sorakoztatja fel. Az etnocentrikus nemzetfelfogás szerint a nemzet legfontosabb célja az államalkotás (Volodimir Sztaroszolszkij); az etnopolitikának nem a nemzeti kisebbségek problematikájára, hanem a nemzet politikai önrendelkezésének kérdéseire kell koncentrálnia; olyan államelméletet kell kidolgozni, amely minimalizálja a nemzeti kisebbségek kérdését (etnokrácia) (Olgerd Ippolit Bocskovszkij). A politikai nemzet koncepciójának hívei szerint

⁴ Vö. Beregszászi–Csermicskó 2007; Csermicskó 2009: 1297–1303. Különösen: Алексеев 2008.

⁵ Литвиненко–Якименко 2008.

a politikai nacionalizmus az államalkotás része (Vjacseszlav Lipinszkij); az állam – nemzetállam, ami azt jelenti, hogy van egy etnikailag behatárolható „tulajdonosa” (Lev Rebet).

Ma leginkább a politikai nemzet koncepciója az elfogadott, az 1990-es függetlenségi nyilatkozatban „Ukrajna népe” szerepel. Beleértik a tituláris nemzetet és valamennyi etnikumot, az előbbinek „konszolidáló” szerepet tulajdonítva. A két meghatározó felfogás szerint: az ukrán politikai nemzet állampolgári-területi közösség, a politikai nemzet – polietnikus közösséget jelent (társnemzeti modell) (Viktor Konopelszkij); az államot a nemzetfejlődésben nem lehet öncélnak tekinteni, a politikai nemzet – polikulturális, az ukrán nép – soknemzetiségű közösség (Iván Kurasz).⁶

A kisebbségekkel kapcsolatos fogalomhasználatban a „nemzeti kisebbségek” tekinthető állandósult fogalomnak, a társult fogalmak azonban nagyfokú bizonytalanságot fejeznek ki a kisebbségfogalom tartalmi meghatározottságát illetően.

Az etnikai jelleg leginkább az egyéni identitásra utal, a nemzeti kisebbségként való meghatározás pedig egy magasabb szintet, a csoporttudatot, a közösségként való meghatározottságot feltételezi. Eszerint az etnikai és nemzeti kisebbségek fogalma megkülönböztethető. A nemzeti kisebbség megkülönböztető jegye, hogy politikai követeléseket támaszt (Olekszij Kuc, Vaszil Lisznicsij); a nemzeti kisebbség „intézményesített” (csoporttudattal rendelkezik, szervezetek, intézmények kapcsolódnak hozzá stb.), ami által biztosított a reprodukálódás (Volodimir Jevtuh, Volodimir Troscsinszkij). Mások szerint a két fogalom nem megkülönböztethető, de a törvények szövege mégis különbséget tesz (Vszevolod Micik), illetve etnikumként írhatók le a „nem hagyományos etnikumok” vagy „új kisebbségek” – migránsok és menekültek (vietnamiak, kínaiak, afgánok stb.).⁷

A nyelvi és nemzeti kisebbségek megkülönböztetésére való hivatkozás abból a sajátosságból indul ki, hogy a két fogalom nem mindig esik egybe, példa erre többek között Belarusz vagy Ukrajna is, mely országokban határozottan megkülönböztethető az orosz származású és az orosz nyelvű lakosság.

És végül különbségtétel alapjául szolgálhat, hogy valamely kisebbség „öslakos” vagy nem. Az Alkotmány (1996) „ukrán nemzetről”, valamint „öslakos népekről” (az ukrán törvények közül csak az Alkotmány 11. cikkelyében szerepel az „öslakos” kifejezés, egyetlen más törvényben sem fordul elő) és „nemzeti kisebbségekről” beszél. Az öslakosok úgy különböztethetők meg a bevándorlótól, a nemzeti kisebbségektől, hogy a gyarmatosításhoz kötik a definíciót (azok, akik a gyarmatosítók megérkezése előtt az adott területen éltek, pl. Észak-Amerikában az indiánok). Ugyanakkor már Will Kymlicka is felhívta a figyelmet,

⁶ Лойко 2005: 33–40.

⁷ I. m. 102–108.

hogy az „őslakos” (indigenous peoples) hivatkozás megjelent olyan népeknél is, mint pl. a krími tatárok, a romák, az abházok, a csecsenek, a tibetiek stb.⁸ Az ukrainai szakirodalomban az „őslakos” történeti-etnológiai értelemben: autochton lakos, jogi értelemben: életmódhoz (törzsi) kötött (Olekszandr Majboroda); a nemzeti kisebbség egy csoportja, amely a nemzeti kisebbségek jogain túl (nemzeti szabályozás) különjogokkal (nemzetközi szabályozás) rendelkezik (Vszevolod Micik); vagy pedig szakmai megközelítésben a független országok bennszülött vagy törzsi szervezetben élő népeiről szóló 169. ILO egyezmény (1989) alapján Ukrajnában jogi értelemben nem lehet „őslakosokról” beszélni (Tóth Mihály).⁹

Érdeemes vetnünk egy pillantást néhány alapdokumentum szóhasználatára.

4. táblázat. Alapdokumentumok szóhasználatára

Nép		
Nemzetiségek	Krími Alkotmány (1998)	Nemzetiségi jogok nyilatkozata (1991)
Nemzetiségi csoportok		
Nemzeti kisebbségek	Törvény a nemzeti kisebbségekről (1992)	Alkotmány (1996)
Őslakosok		

A kisebbségek tipológiája tekintetében a legelfogadottabb Volodimir Jevtuh által javasolt besorolás: 1. 19 nemzeti kisebbség: orosz, belarusz, moldován, bolgár, magyar, román, lengyel, zsidó, örmény, görög, tatár, roma, azerbajdzsán, grúz, német, litván, szlovák, cseh, észt;¹⁰ 2. egyes etnikumok képviselői; 3. szubetnikumok (pl. az ukránok esetében bojkók, lemók, huculok, ruszinok stb.; az oroszok esetében a kozákok stb.).¹¹

Civilek és politikusok

A kisebbségekkel kapcsolatos kérdések állami szintű kezelésére időben változó szintű intézményrendszer szolgál. A törvényi rendelkezésekről az alábbi intézményi struktúra olvasható ki, melytől azonban a gyakorlati megvalósítás eltérhet.

⁸ Kymlicka 2007: 265.

⁹ Лойко 2005: 110–112.

¹⁰ A 19 nemzeti kisebbség között nem szerepel a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának hatálya alá eső 13 nemzetiség közül a gagauz és a bolgár. A „roma” népnév viszonylag ritkán használatos, sokkal elfogadottabb a „cigány”.

¹¹ Jevtuh 2009: 311–312.

5. táblázat. Kisebbségi állami intézmények

Országos szint		Helyi szint (Megyei Adminisztráción belül)	
(rendelet: 1990. márc.) 1991. júl.	Nemzetiségi Állami Bizottság	1990. máj.	Nemzetiségi és Migrációs Főosztály
1993. ápr.	Nemzetiségi és Migrációs Minisztérium		
1994. júl.	Nemzetiségi, Migrációs és Vallásügyi Minisztérium	1994	Nemzetiségi és Migrációs Osztály
1996	Nemzetiségi és Migrációs Állami Bizottság	1997	Nemzetiségi és Migrációs Főosztály
2000	Igazságügyi Minisztérium Kisebbségi és Migrációs Osztálya	2002	Kisebbségi és Migrációs Osztály
2006	Nemzetiségi és Vallásügyi Állami Bizottság	2004	Kisebbségi Osztály

A Nemzetiségi és Vallásügyi Állami Bizottság¹² mellett 2009 végén szakmai tanácsadó testületet állítottak fel, melynek feladata az állami etnopolitikai koncepció kidolgozása. A testületnek magyar tagja is van Tóth Mihály, az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Koreckij Állam- és Jogtudományi Intézetének tudományos főmunkatársa személyében.

A Bizottság 2007-es jelentése hangsúlyozta, hogy az országban a román és a magyar kisebbség képviselői vannak jelen a leginkább az államigazgatási struktúrákban és a helyi önkormányzatokban. Többek között a kárpátaljai megyei, városi és járási tanácsoknak 146 magyar képviselője van (az összes képviselő 12,8%-a).¹³

1990 óta működik az Országos Kisebbségi Egyesületek Tanácsa. A 2009-ben megújított összetételű tanács magyar tagja az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség. Ezenkívül a kisebbségek vonatkozásában figyelemre méltó a nemzetközi projektek, az anyaországi támogatások, az országok közti vegyes bizottságok rendszere, valamint a parlament (Legfelsőbb Tanács) illetékes szaktanárságának a tevékenysége.

Mint Larisza Lojko megjegyzi, az 1980-as évek végétől egyre nagyobb számban megjelenő kisebbségi társadalmi szervezetek számának pontos meghatározása nehézkes, mivel a különböző nyilvántartások ellentmondanak egymásnak, illetve nincs olyan rendszeres statisztikai adatközlési kötelezettség, mint például a politikai pártok esetében. Az első összesített hivatalos statisztika szerint 1992

¹² A Bizottság hivatalos honlapja: <http://www.scnm.gov.ua/control/> (2010. 05. 20.)

¹³ Інформація про реалізацію положень Закону України «Про національні меншини в Україні», 12 липня 2007. [Tájékoztató a nemzeti kisebbségekről szóló törvény végrehajtásáról, 2007. július 12.] http://www.scnm.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=48667&cat_id=45484 (2010. 05. 20.)

közepére 186 kisebbségi kulturális egyesület jött létre, közülük 4 volt országos, a többi helyi szervezet. 2005-re számuk 1582-re, illetve 44-re nőtt.¹⁴

A statisztikai adatok azonban nem adnak információt a civil szféra szereplőinek aktivitását illetően. Az összes társadalmi szervezetet figyelembe véve (nem csak a kisebbségeket), az egyes megyék közt nagy a különbség. Lemberg megyében például 2005-ben több mint 4000 társadalmi egyesület, a másik végponton, Kárpátalján pedig 70 társadalmi egyesület volt bejegyezve. A szakértők szerint a bejegyzett társadalmi egyesületeknek körülbelül 20–30%-áról mondható el, hogy tényleges tevékenységet fejtenek ki.

A legszámosabbak egyébként az ifjúsági, a sport-, a veteránegyesületek, valamint a különböző etnikumok és felekezetek jogainak képviselőire és védelmére alakult egyesületek. 2005-ben például a 2259 társadalmi egyesületből több mint 1200 nemzeti-kulturális egyesületként volt nyilvántartva. Egyes megyék sajátosságaként beszélhetünk bizonyos típusú egyesületek nagy számáról. Így például Vinnica és Lemberg megyékben a vallásfelekezeti, Zaporizsja megyében a kozák egyesületek vannak jelen nagy számban. Egyes társadalmi egyesületek tekintetében megfigyelhető, hogy a választások körüli időszakokban élénkül fel a tevékenységük, némely szervezetek nyíltan kötődnek a politikához, politikai erőkhöz.¹⁵

Az alábbiakban néhány kiragadott kisebbséget mutatunk be: a legnagyobb lélekszámú oroszokat; a hosszú történelmi együttélés miatt a lengyeleket; példákat hozunk az erős és gyenge nyelvmegtartású kisebbségekből; a külföld által vitatott román és moldován kettőség miatt a románokat és a moldovánokat; a külföld által elismert, országon belül azonban szubetnikumnak tekintett ruszinokat; a magyarok követeléseire hasonló célkitűzéseket megfogalmazó bolgárokat; s természetesen a magyar etnikai közösséget.

Egyes ukrainai kisebbségek társadalmi szervezettsége¹⁶

Az oroszok számára új helyzetet jelentett a kisebbséggé válás elfogadásának folyamata (miközben Oroszországban is folyik a nemzetépítés – a szovjet identitás helyett). Társadalmi szervezeteik nem az etnikai oroszokat, hanem az orosz nyelvűeket, az orosz kultúra fogyasztóit képviselik – függetlenül etnikai hovatartozásuktól. A Krímben a társadalmi egyesületek nagyon hamar politizálni kezdtek, megfogalmazva a nemzeti autonómia igényét (Tavrida Orosz Autonóm Köztársaság), ugyanakkor az országban az „orosz” pártok szerepe marginálisnak mondható.

¹⁴ Лойко 2005: 211, 216.

¹⁵ Тищенко 2006.

¹⁶ Vö.: Лойко 2005; Євтух–Трощинський–Галушко–Чернова 2004.

Érdekesség, hogy az egyébként szubetnikumnak tekintett kozákoknak, illetve az etnikai-vallási csoportnak tartott óhitű lipovánoknak is vannak társadalmi egyesületeik. Ezenkívül léteznek ún. szláv szervezetek, melyek törekvése a keleti szláv egység, orosz–ukrán–belarusz szövetség (vagy a Szovjetunió) újjáélesztése.

A krími tatárok 98,1%-a kompakt módon a Krím-félszigeten él. Fontos sajátosság, hogy Ukrajna határain kívül nincs anyaországuk: ezért tekintik magukat őslakosoknak. Minimális programjuk magában foglalja a krími tatár autonómia megteremtését, de megfogalmazódnak radikális elképzelések is, például a Krím-félszigetet magában foglaló önálló állam megteremtése. Folyamatosan képviselt feladat a küzdelem a képviselért a helyi tanácsokban, a krími és a kijevi parlamentben.

A lengyelek kompakt módon Zsitomir megyében élnek (az ukrainai lengyelek 34%-a). Jellemző sajátosság a nagyfokú szervezettség, a szoros kapcsolattartás az anyaországgal: többek között lengyel orvosok, pedagógusok Lengyelországba mennek szakmai gyakorlatra, a gyerekek és a fiatalok lengyelországi ifjúsági táborokban üdülnek, lengyelországi egyetemeken tanulnak. A társadalmi egyesületekben való tagságot szigorúan kötik a lengyel etnikumhoz való tartozáshoz. Ezeket az egyesületeket a lengyel állam komoly anyagi támogatásban részesíti.

A zsidók a legszervezettebb ukrainai kisebbségnek számítanak. Az államfordulat után legalizálták korábbi illegális szervezeteiket. Társadalmi egyesületeik két típusba sorolhatók: az egyikbe a kulturális célkitűzéseket megfogalmazók tartoznak, a másikba pedig a kivándorlásban való segítségnyújtást biztosító cionista szervezetek. Az ukrainai zsidó szervezetek kapcsolatot tartanak fenn külföldi, elsősorban az USA és Izrael zsidó szervezeteivel.

A cigányok lélekszáma a 2001. évi népszámlálás szerint 47,6 ezer fő, becslések azonban 200–300 ezer fő közé teszik a közösség tényleges nagyságát. A legtöbb cigány szervezet Kárpátalján van (a megye cigány lakossága (2001): 14 ezer fő, a becsült szám pedig 30 ezer fő). Az ukrainai cigány szervezetek együttműködnek a Roma Világszövetséggel, és rendelkeznek képvisellett a Roma Parlamentben. Fontos megemlíteni, hogyan viszonyul a többi etnikum a cigányokhoz: a xenofóbia vagy az intolerancia nem jellemző, sokkal inkább a kirekesztés. A nemzetközi szervezetek egyébként a legerőteljesebben a krími tatárokat és a cigányokat támogatják – elsősorban a társadalmi beilleszkedést segítő programokkal.

A moldovánok a Dnyeszter és a Duna közti területen és Odesza megyében élnek hagyományosan (az ukrainai moldovánok 47,9%-a), szoros kapcsolatot tartanak fenn Moldovával. Ugyanakkor Románia és az ukrainai román egyesületek a moldovánokat románoknak szeretnék látni. Románia nem egy ízben sérelmezte, hogy Ukrajnában a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának védelme alá a román mellett a moldovánt is felvették.

A románok kompakt módon Kárpátalján élnek, illetve 75,9%-uk Bukovinában (Csernyivci). A bukovinaiak 1989 után megfogalmazták a Romániához való csatlakozás gondolatát (Nagy-Románia), Kárpátalján pedig a román nemzetiségi

járását. Románia erőteljesen támogatja a határain kívül élő nemzettársait, alapvetően az 1998-ban elfogadott román státusztörvény alapján. A román diplomácia folyamatosan komoly erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy Ukrajnában ne válasszák külön a moldovánokat és a románokat.

A németek betelepült népességként jelennek meg. A 20. sz. elején Ukrajna területén még 617 ezer német élt, 2001-ben már csak 33,3 ezer. A „kulturális jelenlétet” több tucat német kulturális központ biztosítja, ezenkívül Németország anyagilag támogatja a kulturális szervezeteket.

A belaruszok nagy számuk ellenére jóval kevésbé szervezettek, mint a kisebb lélekszámú etnikumok. Körükben nagyarányú az asszimiláció: a belaruszt csak 20% tartja anyanyelvének, 62,5% az orosz, 17,5% pedig az ukránt.

A bolgárok 73,8%-a Odesza megyében, valamint ezenkívül a történelmi Besszarábia és Zaporizzsja megye azovi partvidékén él, ahol 150–200 évvel ezelőtt telepedtek le. A társadalmi egyesületek legfontosabb célkitűzései: az anyanyelvű oktatás biztosítása és az 1944-es deportálások áldozatainak rehabilitálása.

A ruszinok az ukránoktól való különbözőségükkel indokolják meg autonómia követelésük jogosságát. A 2001-es népszámlálás először regisztrálta az ukrán szubetnikumokat: huculnak 21,4 ezren, ruszinnak 10,2 ezren, lemciónak 672-en, bojkónak 131-en, litvinnek 22-en, poliscsuknak pedig 9-en vallották magukat (összesen 32,4 ezer fő, az ország összlakosságának 0,067%-a, az ukránok 0,086%-a).

Az ún. „új kisebbségek” sorába tartoznak például a vietnamiak, a kínaiak, az afgánok, az afrikai országokból származók stb. Társadalmi egyesületeik legfőbb célkitűzése a jogvédelem, mindenekelőtt az Ukrajnában rendkívül problematikus hivatalos tartózkodási jog megszerzésének segítése.

A magyarok 96,7%-a Kárpátalján él. A „határok erőszakos megváltoztatásával keletkezett kisebbség” szoros kapcsolatot tart fenn az anyaországgal, törekszik mindazoknak a céloknak a maximális elérésére, amivel biztosíthatja a magyaroként megmaradást, beleértve a különböző önrendelkezési követeléseket. A helyi tanácsokban nagyszámú képvisellel rendelkeznek. A legfőbb ellentét a két magyar szervezet között alakult ki, amely hosszú időn keresztül a parlamenti mandátumért mint legitimációs alapért folytatott harcban nyilvánult meg elsősorban. A két magyar szervezet körüli történések tükrözik a magyarországi partnerpártok hatalmi pozícióit. 2005-ben két magyar párt jött létre: a KMKSZ Ukrajnai Magyar Párt (KMKSZ UMP) és Ukrajnai Magyar Demokrata Párt (UMDP).

Ukrajnában csak a magyaroknak vannak etnikai pártjaik, ami több szempontból rendkívüli. Többek között azért, mert a kisebbségek számára legfeljebb elméletileg lehetséges vállalkozást realizáltak: a politikai pártokról szóló törvény értelmében legalább 10 ezer támogató aláírásra van szükség a szavazásra jogosult

állampolgároktól a megyék nem kevesebb mint 2/3-ában, és azon belül a megyéket alkotó járások nem kevesebb mint 2/3-ában (II. fejezet 10. cikk).¹⁷

6. táblázat. Az ukrajnai parlament magyar képviselői¹⁸

Név	Képviselői időszak	Frakció	Bizottsági tagság
Tóth Mihály	1994–1998	Független képviselő	tagja az alkotmányt (1996) és a választójogi törvényt (1997) kidolgozó eseti bizottságoknak 1994–1998: tagja a parlament emberi jogi és kisebbségi bizottságának
Kovács Miklós	1998–2002	1998–2000: a Függetlenek Csoportjának tagja 2000–2002: a Szolidaritás frakció ¹⁹ tagja	1998–2002: az emberi jogi és kisebbségi bizottság öslakosok, nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok albizottságának elnöke ²⁰

¹⁷ Закон України «Про політичні партії в Україні». [Ukrajna törvénye a politikai pártokról.] A többszörösen módosított 2001. évi törvény eredeti, illetve hatályos szövege elérhető, illetve a módosítások követhetők az alábbi helyen: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2365-14> (2010-05-20)

¹⁸ Összeállítva az ukrajnai Legfelsőbb Tanács hivatalos honlapján elérhető információk alapján: <http://portal.rada.gov.ua/rada/> (2010. 05. 20.), valamint lásd még az ukrajnai törvények és rendeletek táráát: <http://zakon.rada.gov.ua/> (2010. 05. 20.).

¹⁹ Az Ukrainian Center for Independent Political Research elemzése szerint a Szolidaritás képviselői csoportot 2000 februárjában Petro Porosenko, Ukrajna egyik leggazdagabb embere alakította meg. Előtte Porosenko az Ukrajnai Szociáldemokrata Párt (egyesített) frakciójának volt a tagja. A Szolidaritás később párttá alakult, aminek megfelelően a parlamenti csoportból is frakció lett, továbbra is Porosenko elnökletével. A Szolidaritás Párt 2000 végén beleolvadt a Régiók Pártjába, amelynek Porosenko lett az egyik elnökhelyettese. 2001 végén a Szolidaritás átpártolt a Mi Ukrajnánk Választási Blokkhoz. «Медіа-навігатор», № 8, березень 2002 року <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=945> (2010. 05. 20.)

²⁰ Egy 1999-es konferencián Kovács Miklós úgy fogalmazott, hogy minden nép számára a legfőbb biztosíték az anyaország megléte; Ukrajnában a „nemzeti kisebbség” a bevándorlókra asszociál (mint Németországban a törökök, Franciaországban az arabok), az „öslakos” pedig pl. a kanadai eszkimókra; a helyzet megoldása: nem a terminológiai problémák boncolgatása, hanem minden egyes erre igényt tartó nép („nemzet”) státuszának külön törvényben rendezése. Кримські татари: «національна меншина» або «корінний народ». Політичний та юридичний аспекти питання. 5 лютого 1999 р. [Krimi tatárok: „nemzeti kisebbség” vagy „öslakosok”. Politikai és jogi aspektus. 1999. február 5.] <http://www.ucipr.org.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=810> (2010. 05. 20.)

<i>Név</i>	<i>Képviselői időszak</i>	<i>Frakció</i>	<i>Bizottsági tagság</i>
Gajdos István ²¹	2002–2006	2002–2004: Ukrajnai Szociáldemokrata Párt (egyesített) frakciója 2005–2006: Ukrajna Szocialista Pártjának frakciója	2002–2006: az emberi jogi és kisebbségi bizottság titkára 2006: a választási törvény monitoringját végző ad hoc bizottság tagja

Következtetésként megfogalmazhatjuk, hogy Ukrajnából nézve a magyar kisebbség sokkal inkább „látszik”, mint számarányából következne, Magyarország felől nézve azonban még sok olyan aspektus van, amelyek vonatkozásában „nem látszik” az ukrajnai kontextus. A magyar szempont hajlamos Ukrajnára Kárpátalján, illetve Kijeven keresztül tekinteni, elhalványítva az egyéb tényezőket, vagy teljesen megfeledkezve azokról. E tekintetben még sok olyan tényező van, melyek mélyebb vizsgálata fontos adalékokkal szolgál a kérdés objektívebb megvilágítása tekintetében.

Irodalom

- Beregszászi Anikó, Csernicskó István: A Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája – ukrajnai módra. *Kisebbségkutatás*, 2007, 2. sz. <http://epa.oszk.hu/00400/00462/00034/cikk3f14.html>
- Csernicskó István: A nyelvi jogi szabályozást meghatározó tényezők Ukrajnában. *Magyar Tudomány*, 2009. 11. sz. 1297–1303.
- Jevtuh, Volodimir: Az ukrán társadalom etnikai-nemzeti sajátosságai. In: Fedinec Csilla–Szereda Viktória (szerk.): *Ukrajna színeváltozása 1991–2008. Politikai, gazdasági, kulturális és nemzetiségi attitűdök*. Pozsony, Kalligram, 2009. 311–312.
- Kymlicka, Will: *Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity*. Oxford–New York, Oxford University Press, 2007.
- Алексеев В.: *Бегом от Европы? Кто и как противодействует в Украине реализации Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств*. [Menekülés Európa elől? Ki és hogyan akadályozza Ukrajnában

²¹ Számos benyújtott törvényjavaslat társszerzője, közte egyéni törvényjavaslatok pl: az 1944–45-ös kárpátaljai magyarellenes és németellenes megtorlások 60. évfordulójának méltatásáról; a repressziók magyar és német áldozatainak rehabilitálásáról; a ruszin nemzetiség elismeréséről; az ukrajnai nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájáról. Lásd az ukrán parlament honlapján: <http://gska2.rada.gov.ua/pls/pt/reports.dep2?PERSON=5610&SKL=5> (2010. 05. 20.)

a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának életbe léptetését] Харьков, «Факт», 2008.

Євтух В., Трощинський В., Галушко К., Чернова К.: *Етнонаціональна структура українського суспільства*. [Az ukrán társadalom etnikai-nemzeti struktúrája.] Київ, Наукова думка, 2004.

Литвиненко О., Якименко Ю.: Російськомовні громадяни України: «уявна спільнота» як вона є. [Ukrajna orosz nyelvű polgárai: „virtuális közösség” a maga valóságában] // *Дзеркало тижня*. № 18 (697) 17–23 травня 2008. <http://www.dt.ua/1000/1550/62942/> (2010. 05. 20.)

Лойко Л.: *Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність*. [Ukrajna etnikai kisebbségeinek társadalmi szervezetei: alapvonalak, legitimitás, tevékenység] Київ, Фоліант, 2005.

Тищенко, Ю.: *Аналіз становлення організації громадянського суспільства та демократичних процедур у регіонах України* [Civil társadalom és demokratikus eljárásjog Ukrajnában] <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=5744&mode=thread&order=0&thold=0> (2010. 05. 20.)